

ASPECTE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI EVREIESC DIN BACĂU

Cornelia Cucu

„Bacăul, ca și celelalte târguri medievale din Moldova, își are începutul într-o străveche așezare sătească, apărată de păduri și ape, la confluența dintre Siret și Bistrița. Cu mult înainte de formarea statului feudal Moldova, acest sat depășea ca importanță pe cele din jur datorită așezării sale [...] ce a favorizat dezvoltarea unui comerț mai activ. Aici veneau țărani din împrejurimi să-și vândă prisosul și să cumpere unele produse necesare traiului. Locuitorii din zona muntoasă și cei de la șes se întâlneau în această așezare [...]. Ea era loc de trecere și popas pentru negustorii și cărăușii ce transportau mărfuri pe drumul transcontinental care mergea paralel cu Siretul”¹.

Istoricii menționează și faptul că Bacăul era, încă din secolul al XV-lea, un important punct vamal pe drumul ce străbatea Moldova de-a lungul Siretului. „Până în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, târgul a cunoscut o dezvoltare ascendentă. Însă, în condițiile statomnicirii monopolului economic turcesc [...] prosperitatea economică a Bacăului rămâne de domeniul trecutului. În secolul al XVII-lea, Bacăul a cunoscut o dezvoltare lentă, specifică aproape tuturor târgurilor moldovenești”². Pe la începutul secolului al XVIII-lea, Bacăul era apreciat ca „o mică așezare pe un ostrov pe apa Bistriței”³.

Există dovezi conform cărora, la începutul secolului al XVIII-lea, alături de populația românească, exista la Bacău și o comunitate evreiască, destul de importantă din punct de vedere numeric. Primul care a semnalat acest lucru a fost Iacob Psantir, într-o lucrare, **Sefer divrei haiaimim leartot Rumenie (Carte de istorie pentru Țările Române)**, publicată la Iași, în 1871, și în care menționa: „Înainte cu 200 de ani au locuit evrei la Bacău. Căci am găsit în cimitir o piatră de mormânt dinainte cu 167 de ani, pe care am putut s-o descifrez. Trebuie să fi locuit evrei în Bacău cel puțin cu vreo 30-40 de ani înaintea acestei date⁴. Cimitirul la care se referă I. Psantir este cel aflat pe fosta stradă Cremenea, iar piatra de mormânt datează din anul 1703.

Ocupația rusească a Țărilor Române din 1806-1812, a favorizat pătrunderea unui mare număr de evrei, sosiți îndeosebi ca furnizori ai armatei, dezvoltarea activităților specifice în contextul unei deschideri tot mai mari spre exterior ca urmare a Tratatului de la Adrianopol (1829), câștigarea unor drepturi politice și civile

¹ Dumitru Zaharia, Emilia Chiriacescu, **Îndrumător în Arhivele Statului, județul Bacău**, București, 1979, p. 37.

² **Ibidem**

³ Dimitrie Cantemir, **Descrierea Moldovei**, București, 1936, p. 44.

⁴ I. Kara, **Obștea evreiască din... Bacău**, București, Editura Hasefer, 1995, p. 12.

(Tratatul de la Berlin, 1878) și, nu în ultimul rând, dezvoltarea meșteșugurilor proprii în corelație directă cu „existența unor breșe în ceea ce privește numărul și calitatea meseriașilor români, reprezintă factori care au condus la o dezvoltare rapidă a comunității evreiești, cu precădere în mediul urban, datele statistice arătând clar preluarea gradată a comerțului în întreaga Moldovă către finele secolului al XIX-lea. Astfel la 1 decembrie 1889, 85,6% din firmele existente în orașul Bacău erau evreiești (79 firme românești față de 563 societăți cu capital evreiesc)”⁵. Legat de importanța acestei comunități a scara întregii provincii istorice, deci și a celei băcăuane, „se observă o oarecare corelație între evoluția fenomenului urban și cea a comunității evreiești... Rolul lor este adesea ocultat de suspiciuni și prejudecăți, deși alături de alte mici comunități alogene au avut un rol esențial în europenizarea vieții social-economice, iar importanța lor în constituirea unui model de viață urbană trebuie să fi fost esențial”⁶. Dacă la catagrafia din 1845 ponderea evreilor din totalul populației bacăuane recenzate era de 32%, dinamismul economic al orașului, combinat cu un constant excedent demografic, fac ca la sfârșitul secolului populația evreiască să atingă ponderi maxime – 48,2% (7902 evrei față de doar 4000 la 1860)⁷. La 1933, Grigore Grigorovici menționa în monografia sa: „comunitatea israelită are o existență de mai bine de 100 de ani (...). Se întreține din gabelă (taxa pentru tăierea vitelor și păsărilor) și din donațiuni. Ea îngrijește de spitalul israelit, o școală primară de băieți și una de fete și face o mare operă de asistență socială”⁸.

Preocuparea pentru instruirea copiilor – caracteristică tuturor obștilor evreiești – a fost permanentă și la comunitatea băcăuană. În primele decenii ale secolului al XIX-lea, învățământul a avut numai un caracter religios, confesional, desfășurându-se în așa-numitele *heidere*, în care dascălul („melamed”), plătit de obicei de părinți, îndruma copiii în cunoașterea textelor religioase de bază. Copiii învățau să citească și să scrie în ebraică, limba Bibliei, erau instruiți cu privire la normele religioase, aflau înțelesul rugăciunilor, al căror sens le era explicat și comentat în idiș, limba curentă pe care populația evreiască din Moldova o folosea în viața de fiecare zi. Pentru sprijinirea bunei funcționări a acestor școli elementare, dar și pentru ajutorarea copiilor lipsiți de mijloace materiale pentru ca aceștia să primească instruirea necesară, a luat ființă, în 1837, pe lângă Comunitatea Evreilor din Bacău, *Asociația „Talmud Tora”*, de la care a rămas *catastif* cu statutele ei de funcționare, în care, printre altele se prevedea că „starostele va controla zilnic învățământul în heider [școală confesională] și la Talmud Tora [aceeași pentru copiii săraci] iar la adunări va raporta despre situația învățământului în școli”⁹. Membrii Asociației, deci, controlau,

⁵ S. Costachie, **Originea, vechimea și etapele stabilirii evreilor pe teritoriul României**, în *Terra*, nr.2/2000, p. 57.

⁶ I. Muntele, **Populația Moldovei în ultimele două secole**, Iași, Editura Corson, 1998, p. 80.

⁷ **Ibidem**.

⁸ Grigore Grigorovici, **Bacăul din trecut și de azi**, Bacău, 1933, p. 139.

⁹ I. Kara, **op.cit**, p. 213.

raportau și vegheau la păstrarea unor relații corecte între dascăli, precum și între aceștia și ajutoarele lor („belferi”). Aceste tipuri de școli sunt amintite și de Costache Radu în **Bacăul de la 1850-1900**: „Evreii își aveau așa-zișii belferi [cadre didactice din școlile religioase evreiești], care învățau copiii nu evreiește, ci jidovește [adică nu în ebraică, ci în idiș] și purtau câte unul în cârcă când ieșea la plimbare cu elevii lui care nu treceau de vârsta de 8 ani”¹⁰. Faptul că belferii „purtau câte unul în cârcă” când ieșeau la plimbare dovedește vârsta fragedă la care copiii, aparținând comunității evreiești băcăuane, începeau să frecventeze acest tip de școală.

Nu știm câtă vreme a activat Asociația „Talmud Tora”, se știe însă că la început a supravegheat funcționarea a 13 cursuri confesionale. Sigur este faptul că sprijinirea activității de Talmud Tora de către Comunitatea Evreilor din Bacău a fost consecventă pe tot parcursul secolului al XIX-lea, fiind continuată și în secolulul următor, până în zilele noastre, după cum dovedesc documentele din arhiva Comunității. Supravegherea cursurilor confesionale elementare s-a făcut în mod constant, prin intermediul personalului de cult. Rabinii comunității controlau heidererele, care funcționau de obicei în cadrul sinagogilor. Astfel, în 1934, funcționau șase cursuri de Talmud Tora, cu un efectiv de 150 de copii¹¹. Dascălii rămași în amintirea băcăuanilor au fost Saie Hersel, Solomon, Bloh, Mehel, Pinhas etc. Legislația rasială din timpul celui de-al Doilea Război Mondial nu a împiedicat sprijinul material al Comunității Evreilor din Bacău pentru aceste cursuri¹². Cursurile și corul „Talmud Tora” au continuat și continuă tradiția învățământului iudaic și astăzi. Se pregătesc anual programe adecvate sărbătorilor iudaice (Hanuca, Purim, Pesah). În afara acestor forme elementare de instruire, trebuie menționat că, la Bacău, comunitatea evreiască a creat condiții și pentru studierea Talmudului. Astfel, în 1851, a fost întemeiată „Hevra Mișnaiot”, asociație pentru studiul textelor „Mișnei” talmudice¹³.

Schimbările economico-sociale care au avut loc în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIX-lea au influențat considerabil mentalitatea și comportamentul populației evreiești. A crescut și s-a dezvoltat influența mișcării iluministe denumită „*Hascala*”, ai cărei militanți („maskilim”) acționau pentru ca evreimea să se adapteze la noile condiții ale evoluției istorice. Relațiile tot mai complexe ale evreilor cu populația românească și cu administrația de stat au avut și ele o influență hotărâtoare în aceasta direcție. Iată de ce, la Bacău, ca și în alte centre urbane, s-a făcut simțită nevoia instruirii copiilor în limba țării și într-un spirit modern. Firește ar fi fost ca această instruire să se realizeze în școlile publice, ale statului, dar discriminările la care erau supuși evreii îngreunau mult pătrunderea copiilor acestei comunități în școlile de stat, unde mai trebuiau să plătească și taxe școlare. În unele cazuri s-a făcut

¹⁰ Costache Radu, **Bacăul de la 1850-1890**, Ediția a 2-a, revizuită, Bacău, Editura Grafitec, 2005, p. 35.

¹¹ DJANBacău, **fond Comunitatea Evreiască Bacău**, dosar 27/1934, f.17; cf. I. Kara, **op.cit.**, p. 109.

¹² **Ibidem**, dosar 27/1941, f.5-24; cf. I. Kara, **op.cit.**, p. 109.

¹³ I. Kara, **op.cit.**, p. 110.

simțit și spiritul conservator al părinților, temători ca nu cumva, prin frecventarea școlilor publice, copiii lor să se îndepărteze de tradiția iudaică. Din aceste motive, precum și din dorința ca elevii să cunoască tradițiile străbune, Comunitatea a trecut la crearea *școlilor israelito-române*, având ca program de instruire pe acela al școlilor publice, la care se adăugau limba ebraică și religia mozaică. Această situație prezentă în învățământul evreiesc din Bacău este menționată și de Costache Radu în monografia sa: „Până la 1865, evreii și străinii nu și-au dat copiii la școlile publice. Nu se găsea pușor de străin prin aceste școli... De la 1865-1893 au început a veni la școlile publice și cu încetul contingentul lor era aproape în jumătate cu românii. Orașenii, mai cu seamă acei cărora li se părea scump a cumpăra câte o carte pentru copiii lor, și alții din nepăsare și din obișnuință de a se sluji în treburile lor cu copiii, nu-i dădeau la școală. La 1893 însă, făcându-se noua lege a învățământului, unde în întâiul loc se prevedea obligativitatea ca fiecare părinte să fie chemat a-și aduce copilul la școală și dacă nu se supune să fie amendat, mai înființându-se și taxe pentru străini, contingentul românilor a crescut cu mult, iar a străinilor a rămas la 20%”¹⁴.

Prima încercare de școală primară evreiască la Bacău datează din anii 1864-1865¹⁵. În toamna anului 1864, s-a constituit un Comitet Școlar, alcătuit din cinci membri, între care se aflau Marcu Igner, David Orenstein și Sache Alterescu. Într-un proces-verbal al acestui comitet, datând din 12 octombrie 1864, se menționa: „convocându-ne a delibera asupra înființării unei școli sistematice pentru clase primare unde să se învețe limba română, ebraică și germană”¹⁶. După aprobările necesare, școala s-a deschis în toamna anului 1864, fiind condusă de institutorul Iosif Haim Grimberg (tatăl oamenilor de cultură Vermont). Școala avea mai multe filiale în diferite case oferite de negustorii evrei, cât și în unele case de închinăciune. În primul an de activitate, la aceste filiale, precum și la sediul școlii predau 22 de institutori și se aflau în evidență 447 copii, din care 52 fete și 395 băieți¹⁷. O încercare de reactivizare a școlii, în 1868-1869, nu a reușit. Între anii 1869 și 1871, Mauriciu Schwartz (cunoscut pentru activitatea sa pedagogică de la Iași și pentru manualele școlare pe care le-a publicat) a condus la Bacău o școală primară sprijinită de Comunitatea Evreilor din Bacău¹⁸. După plecarea lui din oraș, școala și-a întrerupt activitatea, până în anul 1873. La acea dată, secția „Zion”, de curând creată, a deschis pentru copiii evrei o școală primară cu 250 de elevi, care a funcționat până în 1879, cu sprijinul Comunității¹⁹. Până în 1890, școala și-a întrerupt activitatea, din cauza greutăților financiare, deși M. Hirschenbein acordase pentru bugetul școlii un împrumut fără dobândă²⁰. Părinții care doreau să-și intruiască

¹⁴ Costache Radu, **op. cit.**, p. 35.

¹⁵ I. Kara, **op.cit.**, p. 114.

¹⁶ DJANBacău, **fond Primărie**, dosar 37/1864, f. 12.

¹⁷ **Ibidem**.

¹⁸ *Anuar pentru israeliți*, an. XIII, 1889-1990, p. 34-35.

¹⁹ I. Kara, **op.cit.**, p. 114.

²⁰ *Fraternitatea*, 3 august 1884, p. 5.

copiii au făcut eforturi să-i înscrie la școlile publice; în anul școlar 1878-1879, de pildă, în școlile de stat, dintr-un total de 833 de elevi, 150 erau evrei²¹.

Școala Primară Israelito-Română de Băieți a fost redeschisă de Comunitate în 1890, pe strada Bacău-Piatra. După trei ani, grație donației testamentare a lui Faiviș Klein, școala s-a mutat într-o clădire de pe strada Sachelary (pe terenul donat de S.Z. Giuvaergiu) și a început să poarte denumirea de **Școala „Faiviș Klein”**, denumire care s-a menținut decenii la rând. Școala Primară Israelito-Română de Băieți a fost recunoscută de statul român, prin Ordinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr. 9.572 din 9 noiembrie 1896²². Școala funcționa cu 400 de elevi și era condusă de M. Braunstein-Mibașan, fiind sprijinită „în condiții excelente” de un comitet școlar alcătuit din Faiviș Klein, A. Bittman, Saul Herțanu, I.M. Horovitz și Iosef Balter²³.

În 1893, Reuniunea Femeilor Israelite a înființat **Școala Primară Israelito-Română de Fete**, denumită **Școala „Cultura”**, care va fi autorizată de minister prin Ordinul nr. 48.133 din 25 octombrie 1904. Școala avea patru clase, cinci institutoare și 150 de eleve fiind condusă de institutoarea Katz²⁴.

Comunitatea evreiască, care n-a dispus totdeauna de fondurile necesare (îndeosebi în timpul Primului Război Mondial și în anii crizei economice din 1929-1933), a acordat școlilor subvenții, s-a îngrijit de elevii săraci, cărora le procura îmbrăcăminte și încălțăminte și a asigurat, ani la rând, funcționarea unei cantine școlare²⁵.

Greutățile materiale întâmpinate de Comunitate au influențat și activitatea școlilor. De exemplu, în 1898, Școala de Băieți „F. Klein”, care avea 500 de elevi, și-a deschis cursurile cu mare întârziere, din lipsă de fonduri. În același an, Școala de Fete „Cultura” era amenințată cu evacuarea din cauza neplății chiriei, pe care, în cele din urmă, a reușit s-o achite Societatea de Domnișoare „Alinarea”²⁶.

Deși au întâmpinat nu o dată mari greutăți (localuri necorespunzătoare, subvenții nu totdeauna suficiente), deși conducerile comunitare succesive nu au făcut consecvent eforturi pentru a sprijini școlile din punct de vedere material, rezultatele obținute au fost bune. Școlile au beneficiat de cadre didactice bine pregătite și devotate. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea întâlnim institutori evrei, adepți ai curentului raționalist Hascala, care au avut o contribuție deosebită la dezvoltarea învățământului prin realizarea unor manuale școlare atât pentru școlile evreiești, cât și pentru școlile publice (manuale de aritmetică și de citire). În 1862, M. Schwartz (cel care a condus școala primară din Bacău între 1869 și 1871) a elaborat și tipărit un

²¹ I. Kara, **op.cit.**, p. 114.

²² DJANBacău, **fond Comunitatea Evreiască**, dosar 3/1930, f. 7.

²³ I.Kara, **op.cit.**, p. 87.

²⁴ Elena Ungureanu, **Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău**, Iași, Editura Pim, 2009, p. 151.

²⁵ *Egalitatea*, 25 decembrie 1915, p. 4.

²⁶ I. Kara, **op.cit.**, p. 115.

manual ebraic intitulat **Imrot tehorot lehadrih ialdei bnei Israel badereh haemuna...** având ca titlul românesc **Cuvinte curate sau sentențe din Biblie spre întrebuițare la învățatura religiei pentru junimea israelită din Principatele Unite. Culese și îndreptate după textul evreiesc de M. Svarti, Inspectorul Diriginte al școlilor Israelito-Române din Iași**²⁷. În 1863, M. Schwartz a publicat alt manual, menit să înlocuiască sistemul tradițional de învățare a Pentateuhului, cu graiul popular. Avea titlul **Istoria biblică, prelucrată după textul original de M. Svartiu, inspector și profesor de religie a școlilor israelito-române la Iași**²⁸. Un alt manual al lui M. Schwartz, intitulat **Mesilat halimud Vehakeria**, cu subtitlul în germană **Erstes Hebraeisches Lehr- und Lesebuch (Prima carte ebraică de învățare și citire)**, a apărut în 1873 și ar fi trebuit să înlocuiască învățământul din școlile confesionale²⁹. Pornind de la prejudecata maskilică („maskilii” erau adepții curentului raționalist Hascala), după care idișul este o germană „stricată”, autorul urmărea să-i învețe pe copiii evrei o germană corectă, prin traduceri din texte ebraice. Cartea cuprindea și elemente de educație religioasă, precum și noțiuni de gramatică ebraică.

În 1895 s-a tipărit, la Bacău, **Sefer Divrei haemet**, o carte de popularizare a istoriei poporului evreu. Autorul era M. Braunștein, care avea pseudonimul Mibașan. Acesta a lucrat în învățământul primar evreiesc, la Bacău, la Școala „F. Klein”, și a fost cofondator al „Societății istorice «Dr. Iuliu Barasch»”. A publicat **Istoria evreilor pentru uzul școlilor israelite din țară**, traduceri din ebraică, manuale de ebraică, de exemplu **Hamore (Învățătorul)**³⁰. În 1897, s-a publicat la Bacău **Sefer more ivrit** de Moșe Orenștein, un manual didactic pentru primele două clase primare. Același Moșe Orenștein a editat la Bacău revista ebraică *Lahoreh*³¹.

Lazăr Casavan, care o bună perioadă de timp a fost învățător la Școala „F. Klein” din Bacău, este autorul unei gramatici a limbii ebraice, intitulată **Sefer tora sefat ever**, lucrare care a apărut la București, în 1885, fiind editată de către „Societatea pentru Cărți Didactice Israelito-române”³².

În perioada interbelică, la **Școala Primară Israelito-Română de Băieți (Școala „F. Klein”)** au activat H. Maier, Isac Șehter, Sami Ițicovici, Ozias Rozenberg, Vasile Irimescu și alții, iar la **Școala Primară Israelito-Română de Fete (Școala „Cultura”)**, Roza Goldstein, Jeanette H. Maier, Eti Lepner, Aspasia Hilariu, Paula Zaharia etc. În 1930, Jeanette și Herșcu Maier au fost decorați cu ordinul „Răsplata Muncii”, clasa I, pentru activitatea didactică pe care au depus-o decenii la rând³³.

²⁷ *Revista Culturii Mozaic*, nr. 167, p. 10.

²⁸ I. Kara, **op.cit.**, p. 190.

²⁹ *Anuar pentru israeliți*, vol. VII, 1883-1884, p. 90-106.

³⁰ I. Kara, **op.cit.**, p. 190.

³¹ **Ibidem**, p. 191.

³² **Ibidem**.

³³ *Curierul israelit*, 6 aprilie 1930, p. 2.

Paralel, un număr relativ mare de copii evrei studiau la școlile de stat. Astfel, în anul școlar 1892-1893, erau înscriși în aceste școli 201, iar în 1896-1897, 518 elevi evrei. În perioada interbelică, de asemenea, copiii de evrei au învățat la școlile publice, Comunitatea Evreilor din Bacău asigurându-le predarea religiei mozaice.

Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, copiii mai mari au început să frecventeze cursurile liceale. Datorită discriminărilor, numărul acestora a fost relativ mic. Astfel, în anul școlar 1885-1886, au fost înscriși la liceu 35 de copii evrei, în anul următor, 30, iar în 1896-1897, 23. În 1910-1914, a fost refuzată înscrierea elevilor la gimnaziu, Comunitatea Evreilor din Bacău trebuind să întrețină clase paralele³⁴.

În perioada interbelică, numărul elevilor de liceu a fost mult mai mare, mai ales după acordarea cetățeniei evreilor, prin Constituția din 1923. De exemplu, în anul școlar 1924-1925, din totalul elevilor de liceu, 228 erau evrei³⁵. Comunitatea le asigura cursul de religie mozaică prin rabinii B. Șafran și M. Blanc și prin profesorul I. Ițicovici³⁶.

Comunitatea Evreilor din Bacău a acordat o atenție deosebită și învățământului preșcolar, prima grădiniță de copii fiind înființată de către Haia Ștrul, în anul 1899³⁷.

Legea învățământului particular, adoptată în anul 1925, a apelat la inițiativa privată pentru a sprijini mai eficient dezvoltarea învățământului în România, oferind celor interesați – persoane particulare, comunități, confesiuni religioase – posibilitatea de a înființa școli și grădinițe particulare, cu autorizarea Statului³⁸. În acest context, se înființează, în 1926, **Grădina de Copii Israelito-Română Bacău**, în care limba de predare era ebraica, alături de care existau și ore de predare în limba română. Activitatea era organizată pe baza programei pentru grădinițele de stat. Noua instituție de învățământ evreiesc a fost autorizată de Ministerul Instrucțiunii prin Ordinul nr. 165051/1928³⁹.

Aceasta funcționa cu o singură clasă și cu două posturi de învățătoare – unul pentru limba ebraică și unul pentru limba română – într-un local compus din două săli de clasă, situat în strada Dragoș Vodă, nr. 10 (azi, str. Trandafirilor) și care fusese cedat de Asociația Culturală a Femeilor Israelite din Bacău⁴⁰. Grădinița se afla în subordinea Școlii Primare Israelito-Române de Fete „Cultura” Bacău care, la data de 17 februarie 1928, solicita Primăriei ca din subvenția de 50.000 lei pentru școlile israelite, să se acorde și grădiniții de copii suma de 10.000 lei, având în vedere că era frecventată de 80 de copii, care, în majoritate, erau lipsiți de mijloace, iar școala se

³⁴ I. Kara, **op.cit.**, p. 116.

³⁵ DJANBacău, **fond Comunitatea Evreiască Bacău**, dosar 18/1924, f. 5.

³⁶ **Ibidem**, dosar 5/1934, f. 3.

³⁷ DJANBacău, **fond Primărie**, 1899, f. 1.

³⁸ *MO*, nr. 283/22 dec. 1925, p. 14.409.

³⁹ DJANBacău, **fond Primărie**, dosar 1/1942, f. 49.

⁴⁰ **Ibidem**, f. 50 ; cf. Elena Ungureanu, **op.cit.**, p. 152-153.

întreținea numai din slabele cotizații ale membrilor acestei organizații. În încheierea cererii se aprecia că „elevii și elevele grădinii de copii capată o pregătire școlară pentru a favoriza corpului didactic al școlilor primare din Bacău viitoare elemente familiarizate cu noțiunea școlară”⁴¹.

În anul 1930, grădina de copii a trecut în subordinea Școlii Primare Israelito-Române de Băieți „F. Klein”. Directorul școlii, H.S. Mayer, i-a plătit la 1 septembrie 1930, cu 5.000 lei, pe Ion Dănilă și Costică Coman „ca să repare și să văruiască localul acesteia și anexele, cu o suprafață totală de 2.500 m.p.”⁴². În anul 1934, același director l-a angajat pe Gh. Cantâr pentru a efectua reparații la localul școlii din str. Leon Sachelary, nr. 6, „având la etaj un salon mare și o sală de clasă pentru grădina de copii”⁴³.

În această perioadă, în învățământul preșcolar evreiesc din Bacău și-au desfășurat activitatea următoarele cadre didactice: Ana Lazarevici, Rifca Hirschhorn, Horn Janetta, Sofia Lazarevici, Maria Haifler, Ety Solomon.

Întrucât în Bacău a funcționat doar o grădiniță de copii cu limba de predare ebraică și cu ore de limba română și de religie mozaică, întreținută de Comunitatea Evreilor, mulți copii de evrei au frecventat și grădinițe de stat, alături de copiii români.

Învățământul evreiesc a devenit o problemă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, datorită intensificării antisemitismului și a aplicării legislației rasiale. La 29 august 1940, a fost adoptată Decizia Ministerului Educației Naționale cu nr. 153.377, privitoare la elevii și studenții evrei. În învățământul primar se prevedea că, în cadrul școlilor evreiești, limba română, istoria și geografia să fie predate de învățătorii români. În învățământul secundar se aplică *“numerus clausus”*, potrivit căruia procentul elevilor evrei nu putea depăși 6% din numărul total al elevilor dintr-o clasă, fiind privilegiați la admitere elevii evrei din **categoria a II-a** (evreii naturalizați individual până la 30 decembrie 1918, participanții la Războiul de Independență din 1877-1878, cei care au luptat în timpul Războiului pentru Întregirea Neamului – 1916-1918). Elevii evrei de **categoria I-a** (evreii intrați în România după 30 decembrie 1918) și **categoria a III-a** (evreii care nu intrau în primele două categorii și care reprezentau majoritatea), admiși în limita locurilor rămase disponibile, urmau să achite taxe speciale fixate de Comitetul Școlar. Același procent de 6% se aplica și în învățământul profesional, precum și studenților evrei în învățământul superior. Foarte curând, însă, „numerus clausus” s-a transformat în *“numerus nullus”*. Tinerii evrei nu mai erau admiși în colegii și universități. A fost permisă crearea unor școli și licee evreiești, complet segregate, atât din punctul de vedere al elevilor, cât și din acel al cadrelor didactice. A fost, de asemenea, interzisă consultarea și utilizarea în bibliotecile publice a cărților având autori evrei⁴⁴.

⁴¹ **Ibidem**, dosar 7/1928, f. 155 ; cf. Elena Ungureanu, **op.cit.**, p. 153.

⁴² Idem, **fond Comunitatea Evreiască Bacău**, dosar 3/1930, f. 7-8.

⁴³ **Ibidem**, dosar 18/1934, f. 15.

⁴⁴ Lya Benjamin, **Legislația antievreiască**, București, Editura Hasefer, 1993, p. 37-50.

În condițiile în care copiii evrei de vârsta școlară nu mai aveau acces în școlile de stat, conducerea Comunității Evreilor din Bacău, cu mari eforturi, a reușit să obțină permisiunea ca, în locul școlilor „F. Klein” și „Cultura”, ocupate de armată, să organizeze săli de clasă în încăperi improvizate. Deși în condiții total neprielnice, cursurile primare, atât pentru băieți cât și pentru fete, s-au desfășurat fără întreruperi. S-a creat un liceu mixt și un liceu comercial, în care, în afară de programa analitică a liceelor de stat, se predă și ebraica, istoria evreilor și se țineau conferințe culturale. Elevii pregătiți în aceste licee au putut da examen la școlile publice în toamna anului 1944, astfel încât ele s-au dovedit a fi fost nu numai un centru de rezistență spirituală față de nazism, dar și o treaptă de pregătire pentru viață.

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, situația statistică a elevilor care au frecventat școlile Comunității Evreilor din Bacău este următoarea⁴⁵:

Anul	Talmud Tora	Școli primare	Licee	Total
1940	20	518	291	829
1941	100	728	328	1156
1942	130	761	317	1208
1943	140	761	317	1218

Au predat următoarele cadre didactice: A. Wagner, M. Hirșsohn, M. Herșcu, C. Zaharia, M. Zaharia, Z. Drimer, H. Ițicovici, A.L. Iosif, I. Idelovici-Voledi, H. Simion, L. Haber, J. Hirșsohn, J.Koffler, E. Mititelu, A. Lazarovici, E. Lupovici, I. Grimberg, G. Avram, F. Leopold, S. Șmil, M. Lespezeanu, M. Grunvald, E. Colenberg, S. Leib, M. Aronovici, A. Schapira, P. Gutman, N. Vaserman, S. Knoll, E. Schwartz, I. Abramovici, H.F. Marcu, L. Videnfeld, E. Șmeltzer, S. Marcusohn, R. Marcusohn etc.

S-a încercat și organizarea unei școli de meserii, precum și a unei școli de muzică, realizându-se doar o orchestră de muzică clasică și ritmică, care a dat concerte și a contribuit la spectacolele prin care tineretul și-a manifestat speranța în vremuri mai bune și încrederea într-un viitor mai puțin sumbru pentru evrei, așa cum a fost spectacolul din 1943 al elevilor de liceu⁴⁶. Încercările de redeschidere a bibliotecii „Raza”, care avea peste 10.000 de volume, nu au dat rezultate, apropierea frontului împiedicând orice activitate în această direcție.

În concluzie, putem spune că învățământului evreiesc din Bacău în dezvoltarea sa, a fost marcat de specificul istoric al acestei comunități, străduindu-se să se integreze evoluției generale a învățământului băcăuan păstrând în același timp tradițiile spiritualității ebraice.

⁴⁵ I. Kara, *op.cit.*, p.162.

⁴⁶ *Ibidem*

Aspects regarding Jewish educational system in Bacau Summary

In this article, the author presents some evolutive aspects of the Jewish educational system in Bacau, starting with the 19 th century and the first half of the 20 th century.

This research shows the increasing interest of the Jewish community in the organisation of a religions educational system first and of the Jewish-Romanian schools afterwards. And this having as a model public schools where Jewish language and Mosaic religion were supplementary subjects.

A great emphasis is set on the different problems which had to be solved: spaces for schools, auxiliary teaching materials, books and the students instruction proper taking into consideration racial laws existing during World War II.

To conclude, Jewish educational system was marked in its evolution by the specific historical features of this community in an endeavour to integrate itself in the general educational system of the region but still preserving the tradition of the Jewish culture.